

MOŻLIWOŚCI ANALIZY SEMIOTYCZNEJ W BADANIU PISMA ŚWIĘTEGO

Papieska Komisja Biblijna w dokumencie *Interpretacja Biblii w Kościele*¹ zaprezentowała najważniejsze metody i aspekty badania tekstu Pisma Świętego, wśród nich znalazła się metoda semiotyczna, stosunkowo rzadziej niż pozostałe wykorzystywana przez egzegetów. W dokumencie Komisji Papieskiej została zwięźle przedstawiona analiza strukturalno-semiotyczna A.J. Greimasa (1917-1992)², której możliwości i ograniczenia w badaniu Pisma Świętego stały się przedmiotem mojego zainteresowania³. W artykule zostaną przedstawione założenia metodologiczne, narzędzia analizy strukturalno-semiotycznej i przykłady jej wykorzystania w badaniu mikrosekweny narracyjnej oraz nakładających się programów narracyjnych.

Termin „semiotyka” obejmuje swoim zakresem szeroko pojętą teorię znaku⁴. We współczesnym literaturoznawstwie istnieją dwie nazwy, których przedmiotem

---

¹ Papieska Komisja Biblijna, *Interpretacja Biblii w Kościele. Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej z komentarzem biblistów polskich*, tłum. R. Rubinkiewicz, RSB 4, Warszawa 1999.

² A.J. Greimas rozumie w tym kontekście semiotykę jako określenie sygnałów znaczących o organizacji wewnętrznej, zob. A.J. Greimas, J. Courtés, *Semiotics and Language: An Analytical Dictionary*, Bloomington 1982, s. 339.

³ Artykuł został opracowany na podstawie rozprawy doktorskiej: M. Piotrkowska-Dańkowska, *Biblijna droga do spotkania z Oblubieńcem. Studium w oparciu o Listy św. Teresy od Dzieciątka Jezus i Najświętszego Oblicza*, Warszawa 2015. Promotorem pracy był ks. prof. dr hab. K. Bardski, recenzentami: ks. prof. dr hab. J. Kręciło oraz ks. prof. dr hab. Z. Pawłowski. Doktorat został opublikowany pod tytułem: *Winnice Engaddi*, Płock 2016.

⁴ Etymologię słowa analizuje J. Pelc, *Wstęp do semiotyki*, Warszawa 1984, s. 12-13. Zagadnieniami terminologicznymi wnikliwie zajmuje się: A. Grzegorzczak, *Niekartezjańskie współrzędne*

jest analiza znaków jako narzędzi komunikacji. W tradycji europejskiej, która rozwijała się na podstawie teorii językoznawstwa F. de Saussure'a, używało się w XX w. częściej terminu „semiologia” na określenie nauki o treści znaków i ich społecznym funkcjonowaniu głównie w obrębie lingwistyki⁵. De Saussure wyznaczył kierunek zainteresowania strukturą znaku językowego (zaowocowało to związkiem semiologii i strukturalizmu szkoły praskiej R. Jakobsona)⁶. W tradycji amerykańskiej, opartej na pragmatyzmie reprezentowanym przez Ch. S. Peirce'a, używa się pojęcia „semiotyka” na oznaczenie dziedziny, której przedmiotem jest szeroko pojęta teoria znaku jako narzędzia komunikacji. W jej skład wchodzi np. zoosemiotyka, kod zapachów, teorie estetyczne, retoryka⁷. Nauka ta rozumiana jest jako ogólna teoria transformacji, która zajmuje się tym, co ulega i nie ulega zmianie na płaszczyźnie znaków i symboli⁸. Z tego kręgu wywodzą się prace Ch. Morrisa, który usystematyzował semiotykę w trzech obszarach badawczych: jako semantykę (znaki w odniesieniu do rzeczywistości, którą określają), syntaktykę (relacje między znakami) oraz pragmatykę (relację znaków do użytkowników)⁹.

W obydwu tradycjach (europejskiej i amerykańskiej) przedmiotem badań stawała się semantyka rozumiana jako nauka o znaczeniach jednostek językowych, które ma charakter relacyjny i kształtowane jest przez umiejscowienie w kontekście wypowiedzi¹⁰. Znaczenie znaku określa więc system – kod językowy.

---

w dzisiejszej humanistyce, Poznań 1995, s. 16-23; U.M. Żegleń, *Wprowadzenie do semiotyki teoretycznej i semiotyki kultury*, Toruń 2000, s. 13-20. Nazwa „semiotyka” jako nauka o znakach i ich funkcjach używana była od czasów J. Locke'a, zob. J. Pelc, *Wstęp do semiotyki*, s. 15.

⁵ W ten sposób dziedzinę w odniesieniu do tradycji zapoczątkowanej przez F. de Saussure'a definiuje J. Sławiński (red.), *Słownik terminów literackich*, Wrocław 1988, s. 462; zob. U. Eco, *Teoria semiotyki*, Kraków 2009, s. 31; D. Chandler, *Wprowadzenie do semiotyki*, Warszawa 2011 s. 296.

⁶ Wpłynęło to na rozwój nauki o literaturze, wzbogaciło teorię języka poetyckiego, wersologię, stylistykę. Z tej tradycji wyrosły badania J.M. Łotmana, R. Barthesa, A.J. Greimasa, T. Todorowa, J. Kristevej. Strukturalizm jako dyscyplina naukowa rozwijał się w Ameryce Północnej na początku XX w. i wiązał z badaniami językoznawczymi E. Sapira, które rozwinął francuski antropolog C. Levi-Strauss, zob. T. Hawkes, *Strukturalizm i semiotyka*, Warszawa 1988, s. 32-72.

⁷ Zob. *tamże*, s. 161.

⁸ Por. W. Marciszewski, *Filozoficzne podstawy semiotyki*, w: J. Pelc (red.), *Prace z pragmatyki, semantyki i metodologii semiotyki*, Wrocław 1991, s. 11. W tym obszarze Peirce wykorzystywał logikę definiowaną przez niego jako naukę o prawach znaków, zob. T. Hawkes, *Strukturalizm i semiotyka*, s. 164.

⁹ Zob. J. Sławiński (red.), *Słownik terminów literackich*, s. 462.

¹⁰ Zob. *tamże*, s. 461; J.F.A. Sawyer, *Semantyka*, w: R.J. Coggins, J.L. Houlden (red.), W. Chrostowski (red. nauk. wyd. pol.), *Słownik hermeneutyki*, Warszawa 2005, s. 766-768.

Nie można jednak uznać, że zakres terminu „semiotyka” zawiera w sobie semiologię, ponieważ R. Barthes (francuski badacz, rozwijający koncepcje amerykańskie) w swoich pracach z dziedziny semiologii używał tego terminu a zajmował się głównie badaniem analizy strukturalnej tekstu. Doprowadziło to niejednorodnego stosowania obu terminów i włączenia w pole ich zainteresowań strukturalizmu (zgodnie ze wspomnianym wcześniej ukierunkowaniem F. de Saussure’a).

Dla strukturalizmu język stanowi uporządkowany system znaków, a jego szczególnym wyrazem jest dzieło literackie, dlatego zadaniem badacza staje się opis jego budowy. Istota strukturalizmu wiąże się z przeświadczeniem, że o znaczeniu tekstu stanowią struktury głębokie (ukryte, w znaczeniu: niewidoczne w płaszczyźnie badania linearnego), są one ponadczasowe i określają znaczenie oraz kolejność ukazywanych zdarzeń. W przestrzeni takiego badania znajduje się zarówno semantyka lingwistyczna jak i narratologia.

Narratologia strukturalna nie jest tożsama z tradycyjnie pojętą narracją (opowieścią). Przedmiotem narratologii jest gramatyka narracji – schematy fabularnych uporządkowań i ich zróżnicowanie. Zajmuje się ona formą tego, co opowiadane, nie tylko w literaturze, w każdej dziedzinie, która posługuje się znakami. U źródeł jej rozwoju leżą prace W. Proppa i C. Levi-Straussa. Dzięki narzędziom wypracowanym przez narratologię można opowiedzieć, jak pracuje komunikat, które mechanizmy warunkują jego znaczenie oraz kształtują przebieg zdarzeń. Narracyjnym zdarzeniom można przyjrzeć się od strony ich struktury. Nie czyta się więc tekstu linearnie, ale odsłania to, co on zakrywa.

Nie jest naszym zadaniem precyzowanie zakresu występujących w nauce terminów określających badania znaczenia i rodzajów znaków, ich relacje czy funkcje. W tym krótkim przeglądzie chodziło przede wszystkim o zarys historii pojęcia „semiotyka” i wprowadzenie do prezentacji teorii A.J. Greimasa. Semiotyka/semiologia to dziś nauki wysoce wyspecjalizowane o szerokim wachlarzu metodologicznym i przedmiocie badań¹¹. Narzędzia opracowane przez Greimasa, przynależą do semiotyki ogólnie pojętej, semiologii kształtowanej w tradycji de Saussure’a, strukturalizmu, który on zainspirował, oraz narratologii i semantyki językoznawczej. Jego badania semiotyczne stanowią wyraz poszukiwania znaczenia nie przez układ wypowiedzeń, ale w wyniku strukturalnie wyznaczonego kształtu narracji, dlatego rozróżnia on tekście dwa poziomy narracji: widoczny

---

¹¹ Szczególnie interesująca w tym zakresie jest książka Louis Héberta, *Tools for Text and Image Analysis. An Introduction to Applied Semiotics*, <http://www.signosemio.com/documents/Louis-Hebert-Tools-for-Texts-and-Images.pdf> (dostęp: 31 VIII 2018).

(zależny od języka) i wewnętrzny, tj. strukturę, wokół której narracja jest zorganizowana, jest to poziom wcześniejszy narracji niż jej kształt wypowiedziany.

Jego teoria skupia się na badaniu planu semantycznego¹², tu: wykorzystany zostaje model konstytutywny oraz planu gramatycznego, wskazującego na strukturalny charakter artykułowania sensu, jaki daje się rozpoznać dzięki formalnemu modelowi semiotycznemu. Obydwa plany badawcze zakładają jedność sensu, ponieważ sens zaczyna znaczyć, kiedy substancja semantyczna zostaje poddana formie semiotycznej. Trzeba jednak pamiętać, że systemy narracyjne nie są zawsze jednoznaczne, dlatego wykorzystywanie tej metodologii wymaga precyzji, bo nie logikę tu chodzi, ale o prawdę tekstu¹³.

Podsumowując, semiotyka według Greimasa, to zbiór sygnałów znaczących, elementów, które mają autonomiczną organizację wewnętrzną. Celem badania jest:

1. uchwycenie przejścia od postaci statycznych do działań (od podmiotów, oznaczonych wartości do funkcji),
2. uchwycenie warunków transformacji.

1. Etapy analizy semantycznej struktury narracji

- A. płaszczyzna semantyczna (poziom logiczny) – podłoże działań, rozpoznanie semantycznego splotu wartości, tj. struktura głęboka,
- B. gramatyka podstawowa narracji – trajektoria użycia znaków, tj. struktura głęboka,
- C. gramatyka powierzchniowa – realizacja struktur głębokich (nawet kilku nakładających się na siebie).

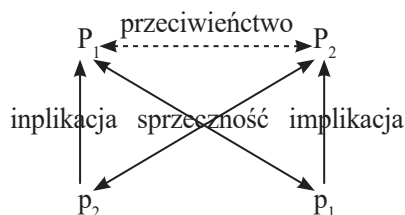
Semantyka i składnia tworzą dwa elementy gramatyki semiotycznej.

¹² Do określenia pola semantycznego terminów występujących w tekście Greimas proponował w swojej koncepcji badawczej teorię semów Hjelmslewa, dzięki której można opisać cechy dystynktywne i ich zhierarchizowane struktury wewnątrzpojęciowe. W swoim systemie przypisuje teorii Hjelmslewa dwupoziomowość w ujęciu struktury znaczeń; zob. A. Grzegorzcyk, *Niekartezjańskie współrzędne w dzisiejszej humanistyce*, s. 32n.

¹³ „Transformacja znaczeniowa nie ma charakteru operacji logicznej dokonywanej na izolowanych pojęciach, ale charakter wnioskowania indukcyjnego, prowadzonego na podstawie znaków znajdujących się na powierzchni”; S. Wysłouch, *Literatura i semiotyka*, Warszawa 2001, s. 73. Trzeba się tu zgodzić ze spostrzeżeniem U. Eco, że „badanie przez systemy semantyczne pojęć nieostrych wymaga wiele rozważań”; U. Eco, *Teoria semiotyki*, s. 88.

A. Semantyka podstawowa

Wyjaśnianie sensu tekstu rozpoczyna się na płaszczyźnie semantyki podstawowej i wynika z przeciwieństwa terminów. Sklasyfikowanie głównych opozycji semantycznych (analiza paradygmatyczna)¹⁴ i ich kombinatoryka pozwala ukazać uniwersum semantyczne. Semantyka podstawowa jest odmienna od semantyki wyrażanej lingwistycznie, ponieważ opiera się na teorii sensu, którego generatorem są dwa pojęcia. Zostają one poddane operacjom logicznym: przeciwieństwu, sprzeczności¹⁵ i implikacji. Obrazowo w określa je model konstytutywny – kwadrat semiotyczny¹⁶:

P_1, P_2 – pojęcia kluczowe w narracji do oznaczenia semantyki podstawowej badanego tekstu; między nimi kształtować się będzie bieg narracyjnych zdarzeń¹⁷,

p_1, p_2 – sprzeczne logicznie wartości (postawy) wobec P_1 i P_2 , dzięki którym można doprecyzować ich znaczenie

¹⁴ Paradygmat jest „zbiorem związanych ze sobą elementów znaczących, które przynależą do pewnej kategorii, ale wyrażnie się od siebie różnią”; D. Chandler, *Wprowadzenie do semiotyki*, s. 293.

¹⁵ Sprzeczność dotyczy fałszu logicznego, negacji wartości zdania poprzedniego.

¹⁶ Podaję kanoniczną postać tego modelu, zob. A.J. Greimas, J. Courtés, *Semiotics and Language: An Analytical Dictionary*, s. 308-310. Kwadrat ukazuje podstawową strukturę znaczenia jako sieć powiązań, jest generatorem sensu – mikrouniwersum, na nim zasada się model aktancyjny, zob. *tamże*, s. 314-315.

¹⁷ Opracowania semiotyczne proponują w prezentacji kwadratu oznaczenia S_1 i S_2 . Zdecydowaliśmy o zapisie P_1 i P_2 , ponieważ taki znajduje się w polskim tłumaczeniu metodologii Greimasa. Ułatwi to ukazanie biegu narracyjnych zdarzeń i procesu zachodzących przemian, głównie na poziomie gramatyki podstawowej. Mamy jednak świadomość, że wybrane oznaczenia mogą być mylące na poziomie gramatyki powierzchniowej. Wprowadzicie P_2 najczęściej pokrywa się z antypodmiotem (przeciwnikiem) w modelu aktancyjnym, jednak P_1 nie zawsze określa podmiot – operatora, czasami podkreśla inicjatora zdarzeń narracyjnych – nadawcę. Zmiany te wiążą się z przyjmowaniem przez aktanty różnych funkcji, poza tym kilka kwadratów może wyrażać całą narrację; zob. W. Rakocy, *Nowe metody analizy literackiej w egzegezie Nowego Testamentu*, w: R. Rubinkiewicz (red.), *Wstęp do Nowego Testamentu*, Poznań-Warszawa 1996, s. 554-555.

Model taksonomiczny ukazuje wartości wpisane w narrację i zawiera potencjalny program narracyjny, punkt wyjściowy do analizy dyskursu narracyjnego. Dzięki temu analiza pojęć pozwala na wydobycie „ukrytych” wątków w tekście¹⁸. Model francuskiego badacza ma klasyczne źródła, które sięgają kwadratu logicznego¹⁹, ale ten dokonuje operacji logicznych na zdaniach, natomiast propozycja Greimasa dotyczy docierania do znaczenia kształtowanego przez narrację. Na tę różnicę wskazuje również zestawienie z kwadratem św. Anzelma²⁰. Klasyczne ujęcia bardziej akcentują uprzedniość bytu, który wyraża się przez działanie. Wprawdzie francuski badacz mówi o uprzedności kompetencji w stosunku do performancji, ale kompetencja nie wynika u niego z bytu, lecz z działania i staje się podstawą do założenia modalności aktualizujących (móc, potrafić) i modalności wirtualizujących (musieć, chcieć), które odczytuje na planie narracji²¹.

Wobec kwadratu semiotycznego postawiono zarzuty generalizacji i braku uwzględnienia specyfiki języka poetyckiego, szczególnie metafory²². Nie takie jednak były założenia jego autora, który wskazywał na badanie elementarnych operacji sensu²³. Greimas uczynił z niego konstytutywny punkt wyjścia do analizy płaszczyzn narracyjnych tekstu i narzędzie, które pozwala określić początek transformacji znaczeniowej, i w tym aspekcie kwadrat pozostaje aktualny²⁴.

B. Gramatyka podstawowa (gramatyka koncepcyjna)

Taksonomia modelu konstytutywnego określa statycznie systemy wartości. Kolejnym etapem badania jest przejście z poziomu logicznego na poziom

---

¹⁸ Zob. analiza kwadratu semiotycznego z odniesieniem do wykorzystania: D. Chandler, *Wprowadzenie do semiotyki*, s. 135-139. Zwraca na to uwagę R. Bartnicki: „W dyskursywnej analizie chodzi o klasyfikację rozrzuconych w łańcuchu mowy semicznych wartości, jak również o symulację operacji, jakie tekst na tych wartościach podejmuje. Semiotyczny czworokąt odsłania semantyczny kod ukryty w narracji”; R. Bartnicki, *Ewangelie w analizie strukturalno-semiotycznej*, Warszawa 1992, s. 67.

¹⁹ Zob. K. Ajdukiewicz, *Zarys logiki*, Warszawa 1960, s. 106-123; W. Marciszewski (red.), *Mała encyklopedia logiki*, Wrocław 1988, s. 89-90.

²⁰ Zestawienie to jest przedmiotem artykułu M. Beuchot, *Kwadrat semiotyczny świętego Anzelma a kwadrat semiotyczny Greimasa*, w: A. Grzegorzczak, M. Loba (red.), *Idąc za Greimase*, Poznań 1998, s. 39-52.

²¹ Zob. *tamże*, s. 50-51.

²² Zob. S. Wysłouch, *Literatura i semiotyka*, s. 73.

²³ W analizie typu strukturalnego podstawą badania jest wydzielenie najmniejszych jednostek narracyjnych; zob. D. Chandler, *Wprowadzenie do semiotyki*, s. 147.

²⁴ Zob. S. Wysłouch, *Literatura i semiotyka*, s. 65-74. Analiza i wykorzystanie kwadratu semiotycznego, zob. D. L. Pessoa de Barros, *Teoria Semiótica do Text*, 2011, s. 66-79; J. Kręciło, *Duch Święty i Jezus w Ewangelii Świętego Jana*, Częstochowa 2006, s. 118-119.

aksjologiczny. Analiza syntagmatyczna, to strukturalistyczna technika, która ma na celu ustalenie powierzchniowej struktury tekstu i związków między jego częściami (wskazanie na możliwości operacji).

Model semiotyczny ukazuje syntaksę narracyjną, niejako wprowadza w ruch model statyczny: określa jego dynamikę, ukierunkowanie relacji, przede wszystkim dysjunkcję i koniunkcję. Kształtuje strukturę powierzchniową tekstu i związki między częściami, które są uporządkowane logicznie. Transformacje zawartości mogą zaczynać swój przebieg w dwojaki sposób:

od: $P_1 \longrightarrow p_1$ lub $p_1 \longrightarrow P_1$
 albo od: $P_2 \longrightarrow p_2$ lub $p_2 \longrightarrow P_2$

Bieg syntaksy :

$P_1 \longleftrightarrow p_1$ tj. dysjunkcja lub $P_1 \longleftrightarrow p_2$ tj. koniunkcja

C. Gramatyka powierzchniowa

Oznaczenie gramatyki podstawowej kieruje w stronę pośredniego poziomu semiotycznego, nie zawsze jednoznacznie figuratywnego (to wyróżniki narracji linearnej), Greimas nazywa go poziomem powierzchniowym²⁵.

Badane poziomy narracji (podstawowy i powierzchniowy) są równoważne²⁶ i operują paradygmatami określonymi przez elementarną strukturę znaczenia²⁷. Poziom powierzchniowy ukazuje kierunek działania syntaksy narracyjnej. Działania te wskazują Nadawcę i Odbiorcę przekazu (w znaczeniu przedmiotu) oraz przejście między jednym a drugim poziomem gramatyki tekstu²⁸. Opisany proces jest wyrazem aktualizacji funkcji podmiotu – aktanta²⁹. Aktant jest to

²⁵ Syntaksa powierzchniowa ma już charakter relacyjny, nie binarny; zob. A.J. Greimas, J. Courtés, *Semiotics and Language: An Analytical Dictionary*, s. 332-333.

²⁶ Nazwy „struktury głębokie i powierzchniowe” nie mają charakteru psychologicznego, tylko semantyczny, chodzi o „jakość znaczenia”; zob. A.J. Greimas, *Elementy gramatyki narracyjnej* (z *Du Sens*), w: M. Głowiński (red.), *Narratologia*, Gdańsk 2004, s. 69.

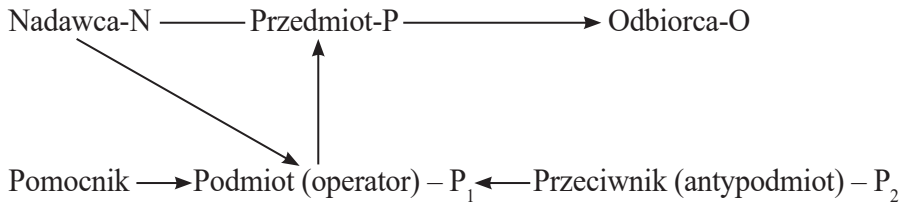
²⁷ Zob. A.J. Greimas, J. Courtés, *Semiotics and Language: An Analytical Dictionary*, s. 330.

²⁸ Na poziomie podstawowym badanie miało na celu wydobycie operacji logicznej, autonomicznego procesu metajęzykowego, na poziomie powierzchniowym chodzi o działanie o charakterze praktycznym, czynność dokonywaną przez podmiot (osobę); zob. A.J. Greimas, *Elementy gramatyki narracyjnej*, s. 68. „Działanie jest więc operacją podwójnie antropomorficzną: jako czynność przewiduje ona podmiot; jako przekaz jest zobiektywizowana i zakłada istnienie osi transmisyjnej między nadawcą i odbiorcą”; *tamże*, s. 69.

²⁹ Zob. *tamże*, s. 67-70; A.J. Greimas, *O niedoskonałości*, Poznań 1993, s. 119, 148; A. Grzegorzczak, *Niekartezjańskie współrzędne w dzisiejszej humanistyce*, s. 39-40.

minimalna jednostka narracyjna (antropomorficzna,) nie zawsze figuratywna³⁰; to cecha, koncepcja, jednostka, społeczność. Jeden aktant może być manifestacją kilku aktorów. Badanie semiotyczne często pokazuje, że aktant jest funkcją działania podmiotu (funkcja semiotyczna – znaczeniowa wartość/czynność reprezentatywna dla postaci) i mimo pozornie formalistycznego podejścia do postaci właśnie to rozróżnienie pozwala wnikliwiej spojrzeć na osobę/bohaterów w wyniku zachodzących w nich przemian.

Dynamikę tekstu wyraża model aktancyjny (oparty na pracach W. Proppa)³¹, który określa opozycja paradygmatyczna sześciu aktantów: Podmiot – Przedmiot, Pomocnik – Przeciwnik, Nadawca – Odbiorca³². Linearny rozwój narracji ukazują relacje: Nadawca – Przedmiot – Odbiorca; Pomocnik – Podmiot – Przeciwnik³³. Graficznie model ten przedstawia się następująco³⁴:

³⁰ „Aktant jest kim lub czymś, działającym lub biorącym udział w akcji. Może to być osoba, antropomorficzny lub animalistyczny pośrednik, bądź abstrakcyjny podmiot”; B. Martini, F. Ringham, *Dictionary of Semiotics*, London-New York 2000, s. 18. Precyzyjne rozróżnienie: aktor – bohater, osoba; aktant – podmiot działający w relacji do innych podmiotów zob. J. Kręcidło, *Nowe życie uczniów Jezusa*, Warszawa 2009, s. 23-24; A. Grzegorzczuk, *Niekartezjańskie współrzędne w dzisiejszej humanistyce*, s. 38-39.

³¹ Zob. A.J. Greimas, *Sémantique structurale: recherche et méthode*, Paris 1986, s. 192-221; A.J. Greimas, J. Courtés, *Semiotics and Language: An Analytical Dictionary*, s. 294-295. W modelu Greimasa nie ma wyznaczonej relacji między nadawcą a podmiotem – operatorem. Naszym jednak zdaniem dopełnienie modelu aktancyjnego wskazaniem na to narracyjne oddziaływanie pozwala na pełniejsze zobaczenie manipulacji inicjującej zdarzenia; zob. R. Bartnicki, *Ewangelie w analizie strukturalno-semiotycznej*, s. 58.

³² A.J. Greimas, *O niedoskonałości*, s.120.

³³ Zob. *tamże*; por. M. Kantor, *Analiza narracyjna i semiotyczna*, w: K. Jelonek (red.), *Z badań nad Biblią*, Kraków 1998, s. 41-42; A. Grzegorzczuk, *Niekartezjańskie współrzędne w dzisiejszej humanistyce*, s. 39.

³⁴ „Powyższy uniwersalny schemat opisuje bohaterów opowiadania jako nośnik wartości w ich wzajemnych relacjach, a tym samym lepiej może uzmysłowić istotne znaczenie utworu”; S. Szymik, *Metoda narracyjna jako propozycja dialogu z tekstem*, w: W. Pikor (red.), *Język Biblii. Od słuchania do rozumienia*, SB 11, Kielce 2005, s. 18; zob. także J. Courtés, *Introducción a la semiótica narrativa y discursiva metodología y aplicación*, Hachette 1980, s. 60-61.

Wyjaśnienia:

1. Nadawca (N) – podmiot inicjujący zdarzenia (źródło narracyjnie pojętej manipulacji).
2. Przedmiot (P) – przedmiot pożądania, proponowany podmiotowi – operatorowi.
3. Odbiorca (O) – przemiana osiągnięta dzięki przyjęciu przedmiotu.
4. Podmiot – Operator (P_1) – podmiot czynności.
5. Przeciwnik – antypodmiot (P_2) – przeciwnik w realizacji narracyjnych zdarzeń, przemian.
6. Pomocnik – pomoc udzielana podmiotowi – operatorowi w osiągnięciu przedmiotu pragnienia.

P. Ricoeur wyodrębnia tu trzy kategorie uczestników akcji:

1. Podmiot przeciwstawiony Przedmiotowi: sfera pragnień.
2. Nadawca przeciwstawiony Odbiorcy: relacja komunikacji.
3. Pomocnik przeciwstawiony Przeciwnikowi: podstawa pragmatyczna (postawa oddziaływania)³⁵.

Głównym punktem przemian postaci i zdarzeń jest performancja. Greimas wskazuje następujące jej etapy:

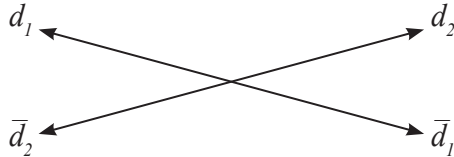
1. sprzeczność: konfrontacja między P_1 a P_2 ,
2. zaprzeczenie i dominacja (funkcja egzystencjalnego „chcieć”): dominacja P_1 nad P_2 ,
3. atrybucja przedmiotu wartości (asercja): P_1 otrzymuje/osiąga O.

Osiągnięcie pożądanego przedmiotu przez podmiot odbywa się zgodnie z tradycyjnym schematem komunikacji: transfer ($N \longrightarrow P \longrightarrow O$). Uzyskuje się w ten sposób obraz transformacji³⁶.

³⁵ „...model łączy tu trzy relacje: pragnienia, komunikowania się i oddziaływania, z których każda opiera się na jakiejś dwuczłonowej opozycji. (...) Przeznaczeniem tego modelu jest uchwycenie przejścia od postaci do działania albo (...) od podmiotów akcji do funkcji”; P. Ricoeur, *Czas i opowieść*, t. I: *Intryga i historyczność*, Kraków 2008, s. 80. Analizując relacje między aktantami w modelu opracowanym przez Greimasa, A. Tronina określił ich jakość: „Pierwsza para (podmiot – przedmiot) posiada wspólną płaszczyznę woliwną, druga (posyłający – otrzymujący) – wspólną linię komunikacyjną, trzecia para (udzielający pomocy – przeciwnik) zależy od okoliczności czynności”; A. Tronina, *Historia oddziaływania tekstu*, w: H. Langkammer (red.), *Metodologia Nowego Testamentu*, Pelplin 1994, s. 263.

³⁶ „Transfer daje się w tym wypadku zinterpretować jednocześnie jako pozbawienie (na poziomie powierzchniowym) lub dysfunkcja (na poziomie podstawowym) i jako atrybucja (na poziomie powierzchniowym) lub koniunkcja (na poziomie podstawowym)”; A.J. Greimas, *Elementy gramatyki narracyjnej*, s. 80.

Performancje zachodzą w konkretnych przestrzeniach³⁷, wyznacza je elementarny poziom badania – kwadrat semiotyczny³⁸ (w każdej przestrzeni są dwie *deixis* – przestrzenie transformacji). Zobaczenie konkretnej semioprzestrzeni pokazuje rusztowanie dla transferów³⁹:

Podmioty narracji, które podejmują działania, dokonują tego przez modalność „wiedzieć” lub „móc”. Hierarchia wartości modalnych określa kierunek przemiany⁴⁰:

Ostatni etap schematu narracyjnego nazywany jest sankcją, może on prowadzić do rozpoczęcia następczej performancji⁴¹.

³⁷ Zob. B. Martini, F. Ringham, *Dictionary of Semiotics*, s. 77; D. Chandler, *Wprowadzenie do semiotyki*, s. 285.

³⁸ „W analizie semiotycznej *deixis* posiada dwa znaczenia:

1. wyznacza jeden z podstawowych wymiarów kwadratu semiotycznego: poprzez proces wynikania łączy przeciwstawne terminy;
2. jest również stosowane w narracji jako «*deixis* odniesienia». W tym kontekście pozycje czasowe (teraz /wtedy) lub pozycje przestrzenne (tutaj/tam) mogą być opisane jako «*deixis* odniesienia». Tak więc, na przykład, to, co jest określane jako «czas narracji», pojawia się jako obecnie rozpoznane wraz z *deixis* «następnie» w sposób w jaki przeszłość i przyszłość może zaistnieć”; B. Martini, F. Ringham, *Dictionary of Semiotics*, s. 47-48; A.J. Greimas, J. Courtés, *Semiotics and Language: An Analytical Dictionary*, s. 71.

³⁹ Zob. A.J. Greimas, *Elementy gramatyki narracyjnej*, s. 81; „Tak więc cztery wierzchołki kwadratu semiotycznego stają się miejscami, z których i do których dokonywane są przeniesienia”; P. Ricoeur, *Czas i opowieść*, t. I: *Intryga i historyczność*, s. 86.

⁴⁰ Zob. A.J. Greimas, *Elementy gramatyki narracyjnej*, s. 84.

⁴¹ Sankcja aktywizuje nadawcę manipulacji narracyjnej, program zostaje dopełniony pozytywnie lub negatywnie, zob. A.J. Greimas, J. Courtés, *Semiotics and Language: An Analytical Dictionary*, s. 267. „Sankcja pozostaje w korelacji do manipulacji: manipulacja ukazuje perspektywę programu do zrealizowania, natomiast sankcja bada realizowany program oceniając to, co zostało przekształcone, i podmiot, który dokonał przekształcenia”; R. Bartnicki, *Ewangelie w analizie strukturalno-semiotycznej*, s. 61.

Podsumowując, etapy opisu programu narracyjnego wyglądają następująco⁴²:

1. manipulacja – sytuacja wyjściowa, inicjacja działania, najczęściej nadawcy (pojęcie „manipulacja” nie ma tu treści psychologicznych lub pejoratywnych),
2. kompetencja – określenie kompetencji podmiotu operatora (warunków, które muszą być spełnione, by doszło do atrybucji),
3. performancja – akcja; dokonanie działania; atrybucja wartości,
4. sankcja – odniesienie do nadawcy, który przekazał wartość odbiorcy; program został zrealizowany.

2. Przykład badania mikrosekwencji narracyjnej – Mt 19,29

„I każdy, kto dla mego imienia opuści dom, braci, siostry, ojca, matkę, dzieci lub pole, stokrotnie tyle otrzyma i życie wieczne posiędzie na własność”.

Przytoczona wypowiedź wynika z określonej sytuacji⁴³, po odejściu bogatego młodzieńca Piotr pyta Jezusa: „Oto my opuściliśmy wszystko i poszliśmy za Tobą, cóż więc otrzymamy?” (Mt 19,27). Odpowiedź skierowana jest do uczniów (por. Mt 19,27-30) i zbudowana została na opozycji między czasownikami: „opuścić – otrzymać” oraz na opozycji między wartościami uznanymi w tym świecie a tymi, które obiecuje Jezus. W ich centrum jest Jego imię⁴⁴, poznanie Jego osoby i przyjęcie wobec Niego określonej postawy. Struktura sekcji, w której sytuuje się badana jednostka, przedstawia się następująco:

1. pytanie Piotra (w. 27),
2. odpowiedź Jezusa (zasiadanie na tronie – w. 28; życie wieczne – w. 29),
3. zakończenie (w. 30)⁴⁵.

---

⁴² Program narracyjny wraz tabelą zob. A.J. Greimas, *Sémantique structurale*, s. 192-221; por. R. Bartnicki, *Ewangelie w analizie strukturalno-semiotycznej*, s. 62.

⁴³ Zarówno badana wypowiedź, jak i następna, Mt 20,20-23, charakteryzują się określoną sekwencją zdarzeń: ktoś podchodzi do Jezusa, stawia pytanie/prosi o coś, ale odpowiedź, która pada, odnosi się do szerszego kontekstu niż pytanie i skierowana zostaje do szerszego grona uczniów, uwydatnia to strukturę nauczania tych rozdziałów; zob. P.R. Gryziec, *Według świętego Mateusza. Stary Testament ukryty w Nowym*, Kraków 1998, s. 174-175.

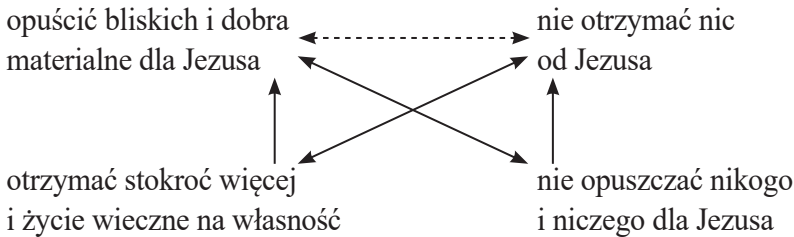
⁴⁴ Imię to metonimia osoby, znać je, to wejść w relację z osobą; zob. L. Ryken, J.C. Wilhoit, T. Longman III, W. Chrostowski (red. nauk. wyd. pol.), *Słownik symboliki biblijnej*, Warszawa 2003, s. 256.

⁴⁵ Cyt. za: A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza, rozdziały 14–28*, t. I, cz. 2, NKB.NT, Częstochowa 2008, s. 274.

Interesująca nas wymiana zdań zawiera jedno pytanie Piotra, które przez obecne tu czasowniki wskazuje na trzy etapy wejścia na drogę powołania przez Jezusa: opuścić wszystko, pójść za Jezusem i otrzymać coś. Odpowiedź Jezusa odnosi się do każdego z tych aspektów.

A. Semantyka podstawowa

Kwadrat semiotyczny – Mt 19,29

Implikacje:

1. Ażeby otrzymać dar życia wiecznego, trzeba dla Jezusa opuścić najbliższych oraz dobra materialne.
2. Jeśli nie opuści się nikogo i niczego dla Jezusa, nie można oczekiwać, że coś się od Niego otrzyma.

Wejście na drogę transformacji zapowiada żywą relację z Bogiem i przemianę wewnątrz człowieka gotowego na przyjęcie daru wieczności. W centrum przemian na płaszczyźnie najważniejsze jest poznanie imienia Jezusa i dokonywanie dla Niego wyborów⁴⁶.

B. Gramatyka podstawowa

U podstaw zachodzących procesów leżą następujące zależności:

od p_1 do P_1 :

od pozostania przy tym, co ma znaczenie w doczesności $\longrightarrow$ do opuszczenia wszystkiego, co ma wartość w ludzkim wymiarze, dla Jezusa

od P_2 do p_2 :

od nieotrzymania niczego od Jezusa $\longrightarrow$ po stokroć największe dary, których źródłem jest Jezus, życie wieczne na własność

⁴⁶ Jeśli nie pozna się imienia Jezusa, nie otrzyma się możliwości opuszczenia dla Niego swoich przywiązań. Z tak widzianej implikacji wynika głębia zobowiązań misyjnej działalności powołanych – każdego, kto Go poznał.

Presupozycja:

1. Dla imienia Jezusa człowiek powinien opuścić⁴⁷ wszystko, co ma dla niego największą wartość zarówno w wymiarze relacji międzyludzkich, jak i w znaczeniu materialnym.
2. Tylko droga pójścia za Jezusem daje obietnicę otrzymania stokroć więcej niż wartość tego, co się opuściło, oraz na własność życia wiecznego⁴⁸.

Zestawienie gramatyki podstawowej tekstu dotyka dwóch istotnych zagadnień. Decyzji o uczynieniu Jezusa najważniejszą osobą w swoim życiu, dokonywania dla Jego imienia wszelkich wyborów⁴⁹, które dotyczą siły ludzkich przywiązań. Drugim zagadnieniem jest problem własności. To z niej mają zrezygnować ci, którzy pragną iść za Nim. W wypowiedzi Jezusa chodzi o uwolnienie od naturalnych więzi – rodziny i dóbr materialnych – domu, pola. To jest droga do otrzymania na własność (w dziedzictwie) życia wiecznego, a więc stokroć więcej niż dobra wpisane w ludzki porządek doczesnego świata⁵⁰. O tym, jak mocno wiążą one człowieka, świadczy kontekst badanej jednostki (por. Mt 19,16-22). Zaniepokojonym uczniom Jezus nie tylko mówi, że trudno bogatemu wejść do królestwa niebieskiego (por. Mt 19,24), ale również dopowiada, że u Boga wszystko jest możliwe (por. Mt 19,26). Jego obecność aktualnia się wraz z ludzką odpowiedzią na Boże wezwanie⁵¹.

---

⁴⁷ Dla Jezusa trzeba porzucić wszystko bez wyjątku; zob. C.S. Keener, *A Commentary on the Gospel of Matthew*, Grand Rapids 1999, s. 479; por. F.D. Bruner, *Matthew: The Churchbook, Matthew 13–28*, Grand Rapids 2004, s. 313.

⁴⁸ Myśl, że Bóg nagrodzi tych, którzy dla niego coś poświęcili, pojawia się już u Syr 35, 9-10. Zwraca na to uwagę C.S. Keener, *The Gospel of Matthew. A Socio-Rhetorical Commentary*, Grand Rapids 2009, s. 479.

⁴⁹ Siłą motywacyjną w działaniu uczniów Jezusa jest Jego imię. On tak wiele znaczy, że wszystkie inne związki przestają być ważne; zob. F.D. Bruner, *Matthew: The Churchbook, Matthew 13–28*, s. 313.

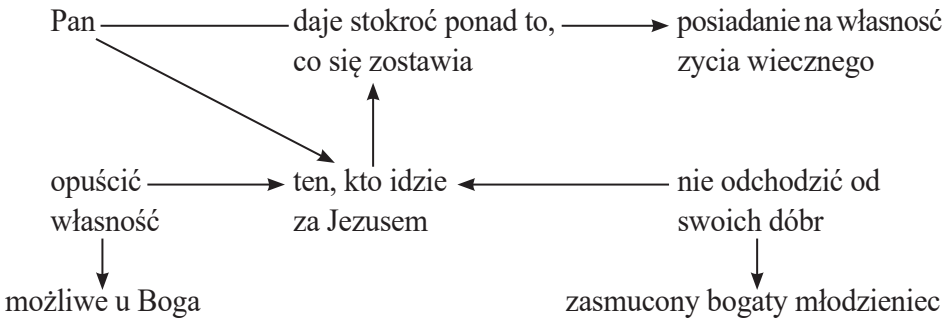
⁵⁰ Apostołowie porzucili szanse na doczesne dobra na rzecz tronu, który nadejdzie. Bóg jest bardziej hojny, niż ludzie mogą się spodziewać. Porzucenie bezpieczeństwa dla królestwa niebieskiego, by odpowiedzieć na wezwanie Jezusa da nieprawdopodobnie dużą rekompensatę – życie wieczne; zob. R.T. France, *The Gospel of Matthew*, NICNT, Grand Rapids-Michigan 2007, s. 745.

⁵¹ „Jezus spojrzawszy na uczniów odpowiada, że zbawienie jest możliwe tylko z Bogiem. Ludzie nie są w stanie własną drogą wejść do królestwa”; W.R. Farmer (red.), W. Chrostowski (red. nauk. wyd. pol.), *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, Warszawa 2000, s. 133. „Nie ludzie, lecz Bóg ma moc *zbawiania* dzięki swej wszechmocnej miłości. To nie człowiek z b a w i a sam siebie dzięki przestrzeganiu nakazów i zakazów *tradycji starszych*, lecz jedynie Bóg z b a w i a człowieka wtedy, gdy ten wypełnia Jego wolę w pełnym i sta-

C. Gramatyka powierzchniowa tekstu

Model aktancyjny

Model aktancyjny pozwala prześledzić dynamikę wypowiedzi Jezusa w kontekście pytania zadanego przez Piotra:

Dynamika Jezusowej wypowiedzi kształtuje się następująco:

1. Pan pragnie obdarzyć człowieka ponad to, co stanowi jego ludzkie naturalne przywiązanie i ofiarować na własność posiadanie życia wiecznego.
2. Człowiek wybiera, czy dla imienia Boga pójdzie tylko za Nim, nie oglądając się na inne przywiązania, czy też (w smutku własnej słabości i zależności od licznych uwarunkowań) nie zawierzy Bogu, dzięki któremu możliwe jest ich pozostawienie.

Mamy tu ukazane kolejno relacje:

1. Człowiek pragnie stokroć więcej niż ma: zarówno na płaszczyźnie więzi między osobami, jak i na płaszczyźnie dóbr własności, ale przede wszystkim pragnie żyć.
2. Jezus wychodzi naprzeciw tym pragnieniom, ofiarowując na własność życie wieczne.
3. Człowiek albo zawierzy Bogu, że może stać się możliwe to, co po ludzku niemożliwe, i zostawi wszystko, do czego jest przywiązany dla imienia Jezusa, albo nie zaufa Panu i odejdzie uwikłany w świat doczesnych wartości i własności.

Realizacja zapowiedzi Jezusa nastąpi „Przy odrodzeniu, gdy Syn Człowieczy zasiądzie na tronie” (Mt 19,28), ale cały proces, o którym tu mowa, już się

łym posłuszeństwie, bez żadnych zastrzeżeń i wątpliwości, w każdym czasie i na każdym etapie własnej historii życia, w synowskiej relacji z Bogiem jako Ojcem (6,9) w Kościele Jego Syna (16,18n.; 18,18-20)”; Z. Żywica, *Kościół Jezusa a judaizm i poganie według ewangelisty Mateusza*, Olsztyn 2006, s. 162-163.

rozpoczął. Chodzi o podjęcie decyzji pójścia za Jezusem. Piotr nie pyta: „Co otrzymamy, jeśli pójdziemy?”, on pyta: „Co otrzymamy, skoro poszliśmy?” Decyzja nie była więc motywowana obietnicami, ale osobą Jezusa, dlatego też odpowiedź, której On udziela, dotyczy najpierw współudziału uczniów w Jego chwale. Badany werset Mt 19,29 odnosi się już do szerokiego grona adresatów⁵², rozpoczyna go twierdzenie: „I każdy, kto opuści dla mojego imienia...”.

Performancja

Inicjacja programu narracyjnego wiąże się z przyjęciem przez człowieka dla imienia Bożego określonej postawy w życiu⁵³.

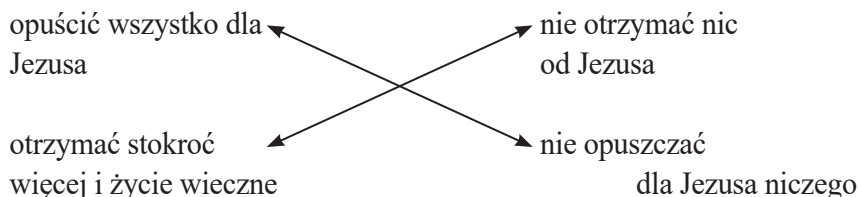
Zwrócenie uwagi na składnię narracji badanego wersetu pokazuje znaczenie moralnych przewartościowań, które muszą nastąpić, jeśli człowiek pragnie podążać za Jezusem i dla Jego imienia dokona wyborów⁵⁴.

Performancja przebiega kolejno:

- konfrontacja („I każdy, kto dla imienia mojego opuści dom, braci, siostry, ojca, matkę, dzieci lub pole”),
- dominacja („stokroć tyle otrzyma”),
- atrybucja („i życie wieczne posiędzie na własność”).

Osiągnięcie pożądanego przedmiotu – życia wiecznego na własność wynika z transferu wartości, w tym przypadku wiąże się z opuszczeniem własności doczesnych, by sięgnąć po to, co stokroć większe.

Performancje rozwijają się w istniejących przestrzeniach, które dla Mt 19,29 kształtują się następująco:

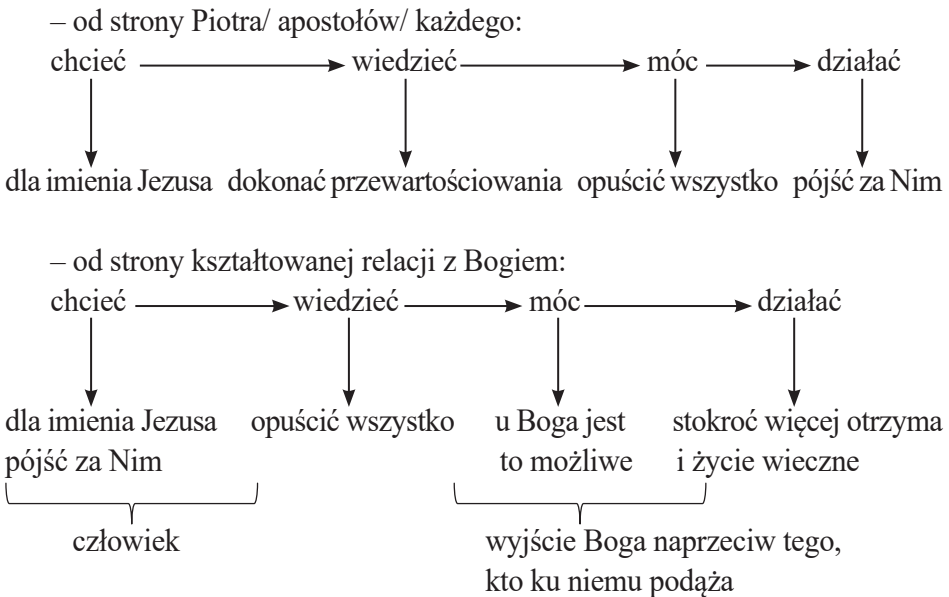
⁵² Krąg Dwunastu zostaje tu przekroczony przez uniwersalny charakter tej wypowiedzi; zob. A. Stock, *The Method and Message of Matthew*, Collegeville 1994, s. 308.

⁵³ Zob. J.P. Meier, *Matthew. A Biblical-Theological Commentary*, Dublin 1980, s. 223. O szczególnej roli Dwunastu traktował w. 28; zob. R.T. France, *The Gospel of Matthew*, s. 745.

⁵⁴ C.S. Keener zwraca uwagę w tym kontekście, że nawet jeśli się pójdzie za Jezusem, to trzeba stale się modlić, by być gotowym na inne doświadczenia; zob. C.S. Keener, *The Gospel of Matthew, A Socio-Rhetorical Commentary*, s. 478. Świadomość dziedzictwa powinna być radością podczas pielgrzymowania, zob. F.D. Bruner, *Matthew: The Churchbook, Matthew 13–28*, s. 314.

Przestrzenie rozłączne są zgodne z presupozycją: ten otrzymuje stokroć więcej i życie wieczne, kto dla imienia Jezusa opuszcza naturalne relacje i dobra. Nie otrzymuje nic ten, kto dla Jezusa nie chce opuścić niczego, a ziemskie przywiązania są dla niego najważniejsze. Zwycięstwem w polu narracyjnych zdarzeń jest więc uznanie tego, kim jest Jezus (Mt 19,28) i konsekwentne za tym poznanie podążanie.

Aktualizacja programu następuje w wyniku przyjęcia przez człowieka czynnej postawy i może zostać ukazana w perspektywie najbliższego kontekstu Mt 19,27-30 następująco:

Badanie struktury narracyjnej Mt 19,29 w najbliższym kontekście podkreśla relacyjny charakter drogi człowieka do osiągnięcia na własność życia wiecznego. Wejście w osobistą relację z Jezusem prowadzi do zmiany postawy wobec tego, co było do tej pory ważne w ludzkim życiu. Dokonywane zostają moralne przewartościowania i chociaż wydaje się to niemożliwe, by opuścić najbliższych, to Bóg wychodzi naprzeciw człowiekowi i wspomaga tego, który ku Niemu idzie, obiecując największe dobro. Pan pragnie obdarzyć człowieka stokroć ponad to, co on opuszcza, oraz dać mu w posiadanie na własność życie wieczne, ale między Nim a realizacją tego pragnienia jest przerwa przestrzenna – dysjunkcja, którą stanowią ludzkie przywiązania. Jeśli człowiek podąży za Jezusem i dokona właściwej hierarchizacji w swoim życiu, Boga stawiając na pierwszym miejscu,

On wypełni tę przestrzeń i przekaże obiecane dary. Badana struktura narracyjna Mt 19,29 ma swoje dopełnienie w koniunkcji między N a O.

Przebieg i wyniki badania można syntetycznie ująć w tabeli⁵⁵:

Manipulacja	Kompetencja	Performancja	Sankcja
N: Jezus P: apostołowie/ każdy człowiek Perswazja: otrzymanie innych dóbr i inne posiadanie własności	P: apostołowie/ każdy człowiek Warunki działania: poznanie imienia Jezusa; pójście za Nim Nabywanie kompetencji: opuszczenie bliskich, zostawienie dóbr	P: apostołowie/ każdy człowiek Transformacja: proces opuszczania Czynność przekształcania: stokroć inne dobra	N: Jezus P: apostołowie/ każdy człowiek Ocena: życie wieczne

Analiza podkreśla znaczenie poznania Jezusa. Tylko w Jego perspektywie można dokonać właściwej hierarchii w ludzkim życiu. Badanie semiotyczne podkreśla relacyjny charakter dokonywanego przez człowieka wyboru. Jest on możliwy w sytuacji poznania Jezusa i przy Jego współdziałaniu.

3. Przykład badania nakładających się programów narracyjnych – Mt 20,20-23

„Wtedy podeszła do Niego matka synów Zebedeusza ze swoimi synami i od dawsy Mu pokłon, o coś Go prosiła. On ją zapytał: «Czego pragniesz?» Rzekła Mu: «Powiedz, żeby ci dwaj moi synowie zasiedli w Twoim królestwie jeden po prawej, a drugi po lewej Twojej stronie». Odpowiadając zaś, Jezus rzekł: «Nie wiecie, co prosicie. Czy możecie pić kielich, który ja mam pić?» Odpowiedzieli Mu: «Możemy». On rzekł do nich: «Kielich mój wprawdzie pić będziecie. Nie do Mnie jednak należy dać miejsce po mojej stronie prawej i lewej, ale [dostanie się ono] tym, dla których mój Ojciec je przygotował»⁵⁶.

Dialog dotyczy dwóch tematów: dzielenia przez uczniów losu Jezusa jako „picie wspólnego kielicha” oraz miejsc w królestwie niebieskim. Wprowadzenie tematu relacji Ojciec – Syn wynika ze schematu tej Ewangelii⁵⁷.

⁵⁵ Forma tabeli, zob. przyp. 42.

⁵⁶ Por. Mk 10, 35-40.

⁵⁷ Zob. J. Czerski, *Ewangelie synoptyczne w aspekcie literackim, historycznym i teologicznym*, Opole 1996, s. 132.

Rozmowę Jezusa z matką synów Zebedeusza i nimi samymi poprzedza zapowiedź Jezusa dotycząca najważniejszych etapów Jego zbawczej misji: ukrzyżowania, śmierci i zmartwychwstania, o których mówi bezpośrednio w Mt 20,17-19. Następujący po tym wyznaniu dialog wskazuje na brak zrozumienia tego, co usłyszeli⁵⁸ przez wszystkich, którzy go otaczają, ale pytanie matki Jakuba i Jana w sposób przez nią niezamierzony daje Jezusowi możliwość odniesienia się do wcześniejszej zapowiedzi i wskazania na los apostołów⁵⁹.

Struktura perykopy:

1. Prośba matki (ww. 20-21).
2. Odpowiedź Jezusa (ww. 22-23):
  - a. niewiedza wyrażona w prośbie (w. 22a),
  - b. konieczność „kielicha” (ww. 22b-23a),
  - c. prerogatywy Ojca (w. 23bc)⁶⁰.

Następna część tej perykopy 20,24-28 rozwija treść wcześniejszego dialogu. Narrator wprowadza pozostałych jej uczestników – apostołów – i opisuje ich reakcję na usłyszaną prośbę Zebedeuszy.

Badanie semiotyczne Mt 20,20-23 będzie dotyczyło trzech programów narracyjnych wpisanych w tę sekcję: programu Jezusa (ww. 22-23a), matki i synów (ww. 20-21 i 23b) oraz programu Ojca (ww. 20-23) z zachowaniem najbliższego kontekstu⁶¹.

A. Semantyka podstawowa

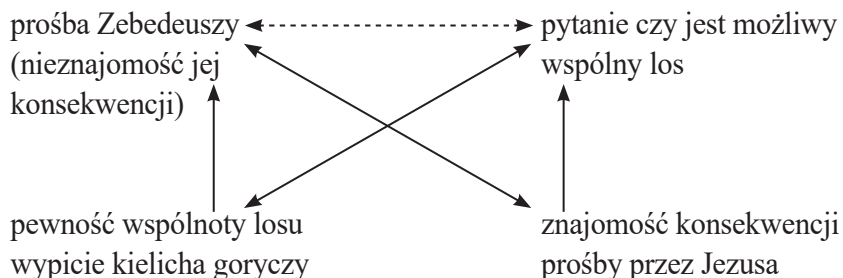
Kwadrat semiotyczny 20,22-23a – program Jezusa:

⁵⁸ „Jakub, Jan i ich matka nadal rozumieją królestwo w sposób tradycyjny”; W.R. Farmer (red.), W. Chrostowski (red. nauk. wyd. pol.), *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, s. 135; W tym kontekście starania o miejsce to, co najmniej, nietakt; zob. A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza, rozdziały 14–28*, s. 295, 299.

⁵⁹ Apostołowie wyraźnie nie zrozumieli tej zapowiedzi, przyjęli ją bez zdziwienia, ale też należy pamiętać, że wówczas „w czasach Chrystusowych wszyscy byli przekonani, że czasy mesjańskie przyniosą ze sobą pewną dozę bolesnych doświadczeń i cierpień”; zob. J. Homerski, *Ewangelia według św. Mateusza. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań 2004, s. 281; Z. Żywica, *Kościół Jezusa a judaizm i poganie według ewangelisty Mateusza*, s. 168.

⁶⁰ Podają za: A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza, rozdziały 14–28*, s. 295.

⁶¹ Przedstawiamy tylko wybrane etapy badania Mt 20,20-23, całość: M. Piotrkowska-Dańkowska, *Winnice Engaddi*, s. 153-175.

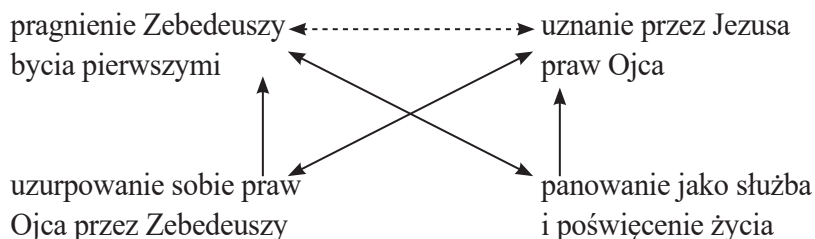

Implikacje:

Matka synów Zebedeusza i oni sami nie mają wątpliwość co do tego, że pragną być z Jezusem, choć Jego królestwo postrzegają w ludzki sposób⁶².

Jezus zna konsekwencje ich pragnienia w perspektywie tego, jak będzie wyglądał Jego kielich i zastanawia się, czy mogą przejść taką drogę.

Kwadrat semiotyczny 20,20-21 i 23bc – pragnienie Zebedeuszy:

Implikacje:

1. Mimo zawierzenia Jezusowi, niełatwo uznać, że Jego królestwo kieruje się inną hierarchią niż ludzka⁶³.
2. Jezus objawia relacje Ojciec – Syn oraz ukazuje pierwsze miejsca jako postawę służby i poświęcenia życia.

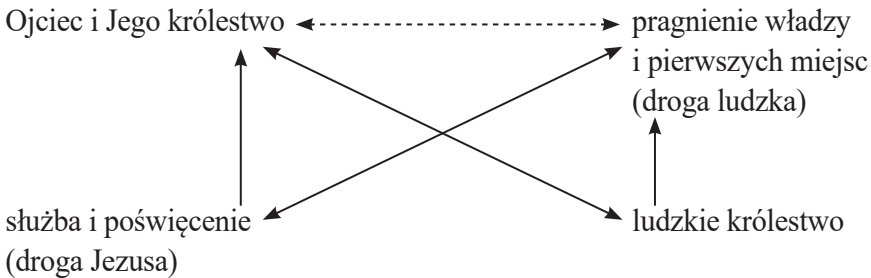
Zgoda na przyjęcie wspólnego losu przez uczniów, w konsekwencji służba ludziom aż po oddanie życia, sprawia, że Jezus otwiera przed nimi niezgłębioną tajemnicę królestwa, w którym ten, kto chce być pierwszym, staje się sługą (por. Mt 20,26-27). Jednocześnie wskazuje, że to Ojciec przygotowuje dla nich

⁶² W prośbie matki jest wiara, że nastąpi królestwo Jezusa, choć nie ma jeszcze żadnego znaku. Apostołowie, mimo że są samolubni, głęboko wierzą Jezusowi, zob. L. Morris, *The Gospel according to Matthew*, Grand Rapids 1992, s. 509.

⁶³ Prośba wyraża ziemskie widzenie wielkości, zob. A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza, rozdziały 14–28*, s. 297.

konkretne miejsca w królestwie. Podążanie za Jezusem będzie prowadziło do zmiany postawy poznawczej wynikającej z negacji ludzkich sposobów widzenia świata. Ta transformacja może nastąpić w czasie wspólnej drogi.

Kwadrat semiotyczny 20,20-23 – program Ojca:

Implikacje:

Jeżeli człowiek podejmuje się służby w imię Jezusa i idzie Jego drogą, to znajdzie miejsce w królestwie Ojca.

Jeśli myśli się tylko kryteriami ludzkimi, to pragnie się władzy i pierwszych miejsc.

Zobaczenie perykopy Mt 20,20-23 z tej perspektywy ukazuje zderzenie postaw, które wynika z różnego postrzegania rzeczywistości. Postawy te wyrażają inne ujęcie królestwa i atrybutów władzy przez Ojca oraz ludzi, a Jezus staje się pośrednikiem nie tylko mówiącym ludziom o tej inności, ale przede wszystkim pokazującym ją życiem.

B. Gramatyka podstawowa

Mt 20,22-23a:

od p_1 do P_1 :

od wiedzy Jezusa o dramacie drogi, która przed uczniami —————> do ich prośby o pierwsze miejsca w królestwie, która pokazuje jeszcze brak zrozumienia tego, co przed nimi⁶⁴

⁶⁴ Prośba matki prowadzi do ujawnienia programu Jezusa, właściwie zostaje z tym programem zderzona, choć On mówił już o swojej drodze (por. Mt 20,17-19). „Prośba była nie tylko niewłaściwa ze swej natury, ale nie harmonizowała z modelem Jezusowego posłuszeństwa Ojcu”; A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza, rozdziały 14–28*, s. 299.

od p_2 do P_2 : —————→
 od pewności Jezusa, że wypiją wspólny kielich do potwierdzenia
 swojej gotowości przez apostołów

Presupozycja:

1. Jezus zna skutki ludzkich prośb. Wie, że nie widzą oni drogi, która stanie się potrzebna do realizacji upragnionego celu⁶⁵.
2. Jezus przyjmuje deklarację Jana i Jakuba. Nie ma natomiast mowy o zajmowaniu miejsc w królestwie.

Przeciwieństwa narracyjne dla Mt 20,20-21 i 23bc:

od P_1 do p_1 : —————→
 od ludzkiego pragnienia zajmowania pierwszych miejsc do optyki
 Jezusa, że pierwsze miejsce to służba i poświęcenie życia dla innych

od p_2 do P_2 : —————→
 od uzurpowania sobie przez ludzi miejsc w królestwie do uznania
 kompetencji Ojca jak Jezus

Presupozycja:

1. Uczniowie Jezusa, idąc Jego drogą, współuczestniczą w Jego losie i będą w Jego królestwie, ale nie wiadomo, jakie zajmą w nim miejsca.
2. Ludzka logika zajmowania pierwszych miejsc⁶⁶ zderza się z logiką królowania w niebie. W drodze do tego królowania jest poświęcenie, służba i ofiara z życia, a miejsca w niebie przygotował Ojciec i Jezus uznaje Jego prawo do decydowania o tym⁶⁷.

⁶⁵ Uczniowie nie przyjęli zapowiedzi o cierpieniu Jezusa zbyt dosłownie, „...cieszyli się z perspektyw nowej rzeczywistości i po ludzku rozważali, jaką ewentualnie rolę do odegrania będzie miał w niej każdy z nich”; J. Homerski, *Ewangelia według św. Mateusza*, s. 281. Selektownie odbierają Jego naukę, zob. R.T. France, *The Gospel of Matthew*, s. 757.

⁶⁶ Matka prosi o miejsca szczególnie w tym królestwie, zob. L. Morris, *The Gospel*, s. 509. Z. Żywica, *Kościół Jezusa a judaizm i poganie według ewangelisty Mateusza*, s. 168. Wprowadzenie osoby matki sugeruje, że żądanie nie wynikało z osobistych ambicji uczniów, ale dumy matki; zob. R.T. France, *The Gospel of Matthew*, s. 756.

⁶⁷ „Jezus, posługując się symboliką biblijną (por. Jr 25,15-29), zwraca uwagę na to, że rzeczywistość królestwa mesjańskiego można osiągnąć tylko przez cierpienie (picie kielicha) związane z absolutnym podporządkowaniem się woli Ojca Niebieskiego w urzeczywistnieniu jego zbawczych planów. Nagroda za pracę i cierpienie ponoszone dla ich urzeczywistnienia leży w gestii Ojca Niebieskiego”; J. Homerski, *Ewangelia według św. Mateusza*, s. 118. Udział w losie Jezusa, nie jest kryterium przydziału miejsca w Jego królestwie, które jest inne niż ludzkie wyobrażenie; zob. R.T. France, *The Gospel of Matthew*, s. 758.

Przeciwieństwa narracyjne dla Mt 20,20-23:

od p_1 do P_1 :

od ludzkiego myślenia o władzy —→ do uznania praw królestwa Ojca

od P_2 do p_2 :

od pragnienia władzy i panowania —→ do negacji ludzkiej hierarchii, do postawy służby i poświęcenia

Presupozycja:

1. W życiu Jezusa zderza się ludzkie myślenie uczniów z Jego drogą poświęcenia i służby⁶⁸.
2. Potrzeba zmienić hierarchię wartości, by dojść do królestwa Ojca.

Zestawienie gramatyki podstawowej Mt 20,20-23 podkreśla, że mimo przebywania z Jezusem, woli dzielenia z Nim swojego losu, uczniowie jeszcze nie pojęli, że droga do królestwa i zajmowanie w nim miejsc nie rządzą się ludzkimi prawidłami. Królowanie nie jest władaniem, a służbą i to aż po oddanie życia. W toczonych rozmowach zderza się ludzkie myślenie z tym, co przygotował Ojciec⁶⁹.

Uczniowie, mimo że bezpośrednio przed analizowaną wymianą zdań, słyszeli zapowiedź męki swego Pana, nie biorą jej pod uwagę. Nie mają jednak wątpliwości – pragną z Nim być, mimo nieznamości tego, co ich czeka⁷⁰, dlatego Jezus potwierdza, że będą pić Jego kielich. Optyka Jezusa nie kieruje się w stronę kompetencji Ojca, Jezus uznaje Jego prawo do decydowania o przyznawaniu miejsc w królestwie, sam kieruje się w stronę własnego zadania, które powtórzone zostaje w 20,27-28: „A kto by chciał być pierwszym między wami, niech będzie niewolnikiem waszym, tak jak Syn Człowieczy, który nie przyszedł, aby Mu służono, lecz aby służyć i dać swoje życie jako okup za wielu”⁷¹. Paradoksalnie więc nie mówi o wieczności, ale o swojej konkretnej terażniejszości, którą służy innym dla ich życia wiecznego w królestwie Ojca.

⁶⁸ „W nowej rzeczywistości będą panowały inne kryteria decydujące o pierwszeństwie. Wymagana jest przede wszystkim postawa pokory i służby”; P.R. Gryziec, *Według świętego Mateusza*, s. 178.

⁶⁹ „Bracia podzielił Jego cierpienia, ale królestwo należy do Ojca”; W.R. Farmer (red.), W. Chrostowski (red. nauk. wyd. pol.), *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, s. 135-136. Ewangelia Mateuszowa jest w pewnym sensie Ewangelią o Bogu Ojcu”; H. Langkammer, *Jedna teologia dwuwarstwowej Ewangelii*, RTK 30(1983) nr 1, s. 69.

⁷⁰ Apostołowie nie wiedzą, o co proszą i co stoi za odpowiedzią Jezusa, zob. F.D. Bruner, *Matthew: The Churchbook, Matthew 13–28*, s. 329. Uczniowie nie potrafią przewidzieć, że droga do królestwa prowadzi przez cierpienie; zob. A. Stock, *The Method and Message of Matthew*, s. 313.

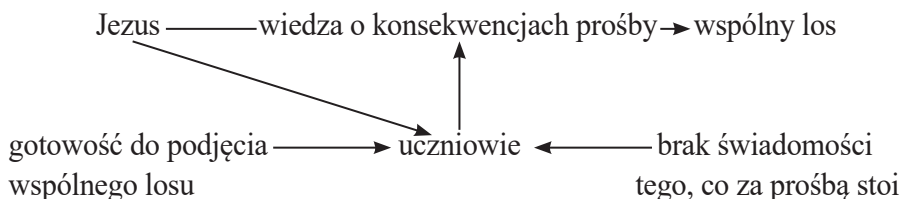
⁷¹ Aluzja do Iz 53; zob. A. Jankowski, K. Romaniuk, L. Stachowiak, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, t. I, Poznań-Warszawa 1975, s. 106.

C. Gramatyka powierzchniowa

Model aktancyjny

Dynamika ukazanych zdarzeń prowadzi do wyodrębnienia trzech współbrzmiających ze sobą narracji, dlatego przedstawienie gramatyki powierzchniowej tekstu zostanie oparte na trzech modelach aktancyjnych, które biorą pod uwagę mikrosekwencje zdarzeń i ścieranie się programów.

Model I – Mt 20,22-23a

Dynamika treści kształtuje się w następujący sposób:

1. Jezus wie, co stoi za prośbą matki synów Zebedeusza, dlatego pyta uczniów o to, czy chcą z Nim pić wspólny kielich.
2. Uczniowie wyrażają swoją gotowość⁷², ale nie zatrzymują uwagi na drodze, która prowadzi do osiągnięcia celu.

Ukazane tu zostały następujące relacje:

1. Uczniowie pragną dzielić los Jezusa, widzą w tym królowanie obok Niego⁷³.
2. Jezus pyta ich o wolę podjęcia wspólnego kielicha⁷⁴ i przyjmuje ich gotowość⁷⁵.

⁷² Jezus ma świadomość naiwności ich prośby, ale widzi też ich „gorliwość i zapał w oczekiwaniu cierpienia, a zarazem chwały w mającej nadejść niebawem rzeczywistości mesjańskiej, rozumianej według ich sposobu myślenia”; J. Homerski, *Ewangelia według św. Mateusza*, s. 281. Jezus uspokaja ich gorliwość bez jej niszczenia; zob. F.D. Bruner, *Matthew: The Churchbook, Matthew 13–28*, s. 329.

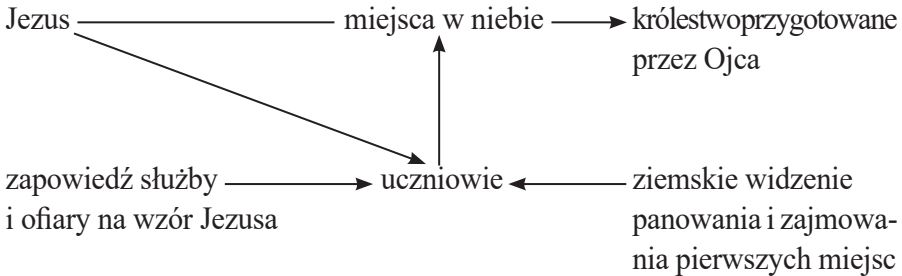
⁷³ Dzielenie królestwa wymaga dzielenia drogi; zob. J.P. Meier, *Matthew. A Biblical-Theological Commentary*, s. 228.

⁷⁴ „W ST obraz kielicha, który trzeba wypić, oznacza najczęściej sąd Boży oraz «los», który przydzielony jest każdemu, a także śmierć. Metafora odnosi się także do śmierci męczeńskiej”; A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza, rozdziały 14–28*, s.133.

⁷⁵ Por. A. Jankowski, K. Romaniuk, L. Stachowiak, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, t. I, s. 106.

3. Uczniowie, mimo że nie są świadomi tego, co ich czeka w wymiarze życia doczesnego, potwierdzają gorliwie, że chcą z Nim być⁷⁶.

Model II – Mt 20,20-21 i 23bc

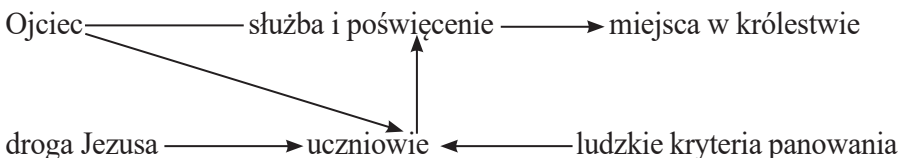
Dynamika ukazywanych zdarzeń:

1. Jezus uznaje pragnienie uczniów królowania z Nim w niebie, ale nie uzurpuje sobie kompetencji Ojca, do którego ich prowadzi, dlatego mówi im, że to właśnie Ojciec przygotowuje dla każdego odpowiednie miejsce w królestwie.
2. Zaznacza również, że pierwsze miejsca nie wiążą się z uciskaniem narodów, ale służbą na wzór niewolnika. Prowadzi więc swoich uczniów do zmiany ich widzenia panowania w królestwie, które On ustanawia.

Model aktancyjny tej sekcji wskazuje na następujące relacje:

1. Jezus prowadzi uczniów do królestwa Ojca.
2. Uczniowie pragną z Nim dzielić pierwsze miejsca w tym królestwie.
3. Ich pragnienie oraz cel, do którego prowadzi Jezus, wiąże się z dokonaniem konfrontacji wynikającej ze spojrzenia na zadania panującego.

Model III – Mt 20,20-23

⁷⁶ Zgoda Jakuba i Jana świadczy, albo o głębi ich przywiązania do Jezusa, albo o niezrozumieniu tego, co deklarują; zob. *tamże*. Według Żywicy ich reakcja jest wyrazem głębokiej ignorancji; zob. Z. Żywica, *Kościół Jezusa a judaizm i poganizm według ewangelisty Mateusza*, s.169. Wszystko wskazuje na to, że nie rozumieją tego, co Jezus mówił wcześniej (Mt 20,17-19), ale ich deklaracja nie jest nieszczerą; zob. R.T. France, *The Gospel of Matthew*, s. 757-758.

Dynamika ukazywanych zdarzeń:

1. Ojciec pragnie ofiarować ludziom królestwo przez przyjęcie przez nich drogi służby i poświęcenia innym w doczesnym wymiarze życia⁷⁷.
2. Droga Jezusa jest dla ludzi wzorem i zaproszeniem do współuczestnictwa zarówno w doświadczeniu wspólnego kielicha, jak i obecności w królestwie Ojca, ale muszą odrzucić doczesne kryteria postępowania w życiu⁷⁸.

Model wskazuje na następujące relacje:

1. Ojciec pragnie, by ludzie zasiedli w Jego królestwie.
2. Ludzie powinni w drodze do Ojca przyjmować postawę służby i poświęcenia, bo w tym tkwi wielkość⁷⁹.
3. Uczniowie mają możliwość pójścia za Jezusem do Ojca lub niezmiennianie kryteriów swoich poglądów na panowanie w świecie.

Inicjacja programów narracyjnych ukazanych u Mt 20,20-23 wynika z prośby matki synów Zebedeusza, która uznaje w osobie Jezusa Pana innego królestwa⁸⁰, ale prawidła w nim rządzące pojmuję w odniesieniu do rzeczywistości doczesnego świata. Wyrażając swoją prośbę, nie pyta o sposób jej realizacji, ponieważ uznaje,

---

⁷⁷ „Przyjęcie kogoś do najwyższej chwały ostatecznie uzależnione było tylko od Ojca”; A. Jankowski, K. Romaniuk, L. Stachowiak, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, t. I, s. 106. Potrzeba tu całkowitego zawierzenia Ojcu i oddania się do Jego dyspozycji; zob. Z. Żywica, *Kościół Jezusa a judaizm i poganie według ewangelisty Mateusza*, s. 169; por. A. Stock, *The Method and Message of Matthew*, s. 313. Jezus może obiecać udział we współcierpieniu, ale chwała królestwa przynależy do kompetencji Ojca. Syn potwierdza synostwo przez poddanie się Ojcu i uczniowie muszą to uniżenie i posłuszeństwo uznać i naśladować; zob. J.P. Meier, *Matthew. A Biblical-Theological Commentary*, s. 228; por. F.D. Bruner, *Matthew: The Churchbook, Matthew 13–28*, s. 331.

⁷⁸ „Sprawować władzę we wspólnocie Jezusowej, to oddać swe siły i zdolności oraz całe życie w służbę drugim. W ramach tej służby Jezus umrze za wszystkich ludzi i wszyscy będą mogli korzystać z Jego ofiary, znaku posłuszeństwa Ojcu Niebieskiemu”; J. Homerski, *Ewangelia według św. Mateusza*, s. 119. „Zamiana rolami pana i niewolnika miała radykalną wymowę w całym świecie starożytnym”; C.S. Keener, K. Bardski, W. Chrostowski (red. nauk. wyd. pol.), *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, Warszawa 2000, s. 54; por. W.R. Farmer (red.), W. Chrostowski (red. nauk. wyd. pol.), *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, s. 136.

⁷⁹ Zob. A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza, rozdziały 14–28*, s. 301.

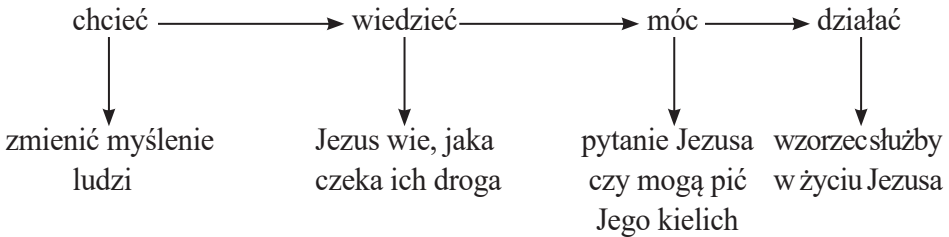
⁸⁰ Użyte tu przez autora czasowniki: προσῆλθεν („przystąpić”) i προσκυνούσα („upadłszy do nóg”) ukazują jej szacunek do Jezusa; zob. A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza, rozdziały 14–28*, s. 297; por. R.T. France, *The Gospel of Matthew*, s. 757. Προσερχομαι – „przychodzić”, „przystępować”; προσκυνεω – „oddawanie pokłonu”, „składanie hołdu”, „kłanianie się z szacunkiem”; zob. R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, PSB 3, Warszawa 1997, s. 529, 532.

że wystarczy słowo Jezusa, a stanie się jej zadość: „Powiedz, żeby ci dwaj moi synowie zasiedli w Twoim królestwie jeden po prawej, a drugi po lewej Twej stronie”. Odpowiedź Jezusa rozwija pytanie o miejsce w królestwie o wskazanie drogi do tego miejsca, ale przede wszystkim ukazuje królestwo Ojca i relacje w nim panujące. Uchyla tajemnicy tego, co nie mieści się w ludzkim sposobie postrzegania świata.

Performancja

Performancję pokażemy, opierając się na procesie modalizacji i podsumowaniu programu narracyjnego.

Program Jezusa:

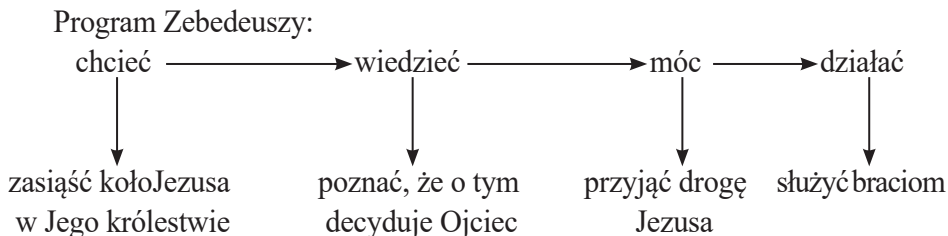

Zderzenie prośby matki synów Zebedeusza z wiedzą Jezusa prowadzi do potwierdzenia ich woli uczestniczenia we wspólnym losie Pana, ale wskazuje również na fakt, że matka synów Zebedeusza, mimo wiary w to, że Jezus jest królem, przykłada do Niego ziemskie kryteria⁸¹.

Etapy programu narracyjnego:

Manipulacja	Kompetencja	Performancja	Sankcja
N: Jezus	P: synowie Zebedeusza	P: synowie Zebedeusza	N: Jezus
P: synowie Zebedeusza	Warunki działania: wyrażenie prośby	Transformacja: uświadomienie, że jej realizacja to konkretna droga w życiu	P: synowie Zebedeusza
Perswazja: pytanie czy mogą pić ze wspólnego kielicha	Nabywanie kompetencji: wyrażenie woli – decyzja uczniów	Czynność przekształcania: Mt 20, 26-27 Jezus jako wzór	Ocena: potwierdzenie przez Jezusa wspólnego losu

⁸¹ „Jezus wiedział, że tę naiwną prośbę, skierowaną za pośrednictwem matki (por. Mk 10,35), dyktowały gorliwość i zapał mającej nadejść rzeczywistości mesjańskiej”; J. Homerski, *Ewangelia według św. Mateusza*, s. 118.

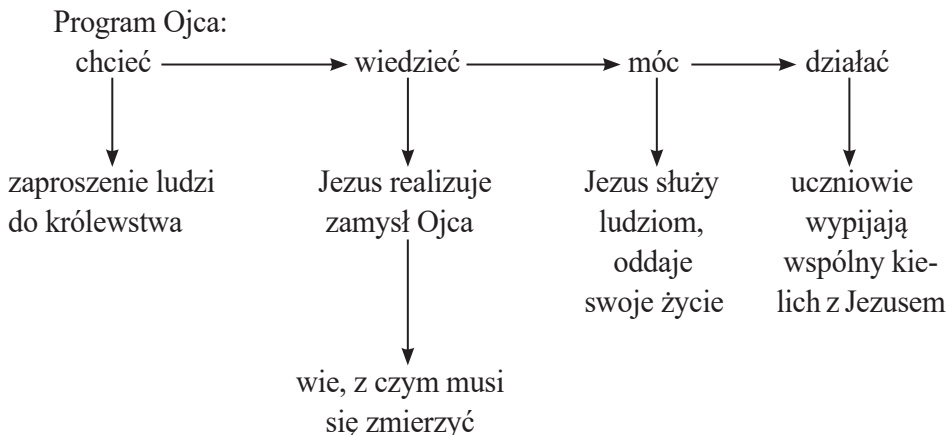

Uznanie tajemnicy królestwa, a w nim relacji i kompetencji na płaszczyźnie Ojciec – Syn, pozwala na skupienie swojej uwagi nie tylko na celu, do którego się dąży, ale na drodze do jego realizacji. Podczas jej trwania następuje dynamiczny proces zmiany spojrzenia na to, czym jest bycie pierwszym wśród ludzi. Zapowiedź tego uczniowie otrzymali w Mt 20,17-19, a jej kontynuację w Mt 20,25-28, tzn. w najbliższym kontekście badanego dialogu.

Etapy programu narracyjnego:

Manipulacja	Kompetencja	Performancja	Sankcja
N: Jezus P: synowie Zebedeusza Perswazja: Jezus, który przyszedł złożyć życie jako okup za wielu, Mt 20,28 ^a	P: synowie Zebedeusza Warunki działania: pragnienie królowania z Jezusem Nabywanie kompetencji: uznanie praw Ojca	P: synowie Zebedeusza Transformacja: uznanie, że nie Jezus określa miejsca w królestwie Czynność przekształcania: służba i poświęcenie dla ludzi	N: Jezus P: synowie Zebedeusza Ocena: wspólny los z Jezusem

^a Zob. W.R. Farmer (red.), W. Chrostowski (red. nauk. wyd. pol.), *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, s. 136.

Spojrzenie na Mt 20,20-23 z perspektywy planu zbawienia, który tu zostaje ukazany, odsłania intencje Ojca i udział Syna w ich zrealizowaniu oraz profetycznie zapowiada, za zgodą uczniów, wypicie wspólnego kielicha przez tych, którzy podążają za Jezusem.

Etapy programu narracyjnego:

Manipulacja	Kompetencja	Performancja	Sankcja
N: Ojciec P: uczniowie Perswazja: droga Jezusa – służba, poświęcenie	P: uczniowie Warunki działania: pragnienie bycia z Jezusem w królestwie Nabywanie kompetencji: uczenie się od Pana	P: uczniowie Transformacja: zderzenie ze swoim sposobem myślenia, wartościowania Czynność przekształcania: wypicie wspólnego kielicha	N: Ojciec P: uczniowie Ocena: miejsce w królestwie

Wnioski

Analiza biegu zdarzeń Mt 20,20-23 pozwala poznać głębiej sposoby myślenia i źródła postaw uczniów oraz Jezusa. Narracje, mimo początkowo różnych programów, spajają pragnienia: Ojca, by uczniowie zasiedli w królestwie, ludzkie pragnienie bycia z Jezusem oraz Jezusa – doprowadzenia ludzi do Ojca. Jan i Jakub potwierdzają swoją deklaracją gotowość podzielenia losu z Panem, co wskazuje na ich pełne zaufanie Jezusowi. Nie widzą jednak drogi, którą będą musieli przejść i mimo że bezpośrednio przed analizowaną wymianą zdań usłyszeli trzecią zapowiedź męki swego Pana, nie biorą jej pod uwagę. Wspólnota doświadczeń i obecności w królestwie nie określa konkretnych miejsc w nim zajmowanych. Mimo czasu, jaki spędzili już z Panem, uczniowie jeszcze nie pojęli, że ich droga do królestwa i zajmowane w nim miejsca nie rządzą się ludzkimi prawidłami. Jezus konsekwentnie prowadzi uczniów do zmiany myślenia o hierarchii, którą On ustanawia oraz do Ojca. To On przygotował miejsca w królestwie i Jezus uznaje Jego prawo do decydowania o tym. Uczniowie nie dowiadują się zatem, które zajmą miejsca, ale otrzymują coś więcej – ukazanie relacji między Ojcem a Synem oraz inne ujęcie „bycia pierwszym”, czego On sam da przykład.

***

Semiotyka opiera się na modelach, które zostały skonstruowane drogą badań narracyjnych. Model zawsze jest schematem i dlatego różne będą jego konkretyzacje, ale zawiera w sobie pewne uniwersum⁸² – rozważane przedmioty świata rzeczywistego (podmioty działań i zdarzenia), ich cechy, relacje, w które wchodzi i funkcje. Model, który jest światem możliwym, stanowi rzetelny wyraz świata realnego⁸³, dlatego, jak napisał S. Szymik: „Dzięki takiej analizie można uchwycić precyzyjne relacje istniejące między aktorami oraz ich funkcje w narracji, a także określić wartości tematyczne, których postaci są nośnikami: w imię czego (=wartość) bohaterowie przebywają w tekście taką właśnie drogę”⁸⁴.

Analiza strukturalno-semiotyczna nie odsłania w pełni wieloaspektowego znaczenia słowa. Objawia je na tej płaszczyźnie, którą wyznaczył Greimas. Odczytanie relacji między aktantami, pogłębiające odczytanie sensu wpisanego w tekst, nie jest zamknięciem interpretacji samego tekstu.

Pozytywne aspekty wykorzystania analizy strukturalno-semiotycznej:

1. Skupia się na samym tekście, zwraca uwagę na szczegóły.
2. Pozwala wyjść poza ujawnioną linearną zawartość tekstu.
3. Podejmuje się rekonstrukcji narracyjnych zdarzeń.
4. Ujawnia wartość kontekstu (wewnętrzną spójność narracji).
5. Ułatwia wejście w głębię narracji, a co za tym idzie lepiej poznajemy postaci, bohaterów ukazywanych zdarzeń, intencje ich postępowania.
6. Pozwala na podkreślenie świadectwa tekstu na poziomie uniwersalnym.

Nie można deprecjonować semiotyki jako źródła poznawania postaci. Tym bardziej jest to ważne w badaniu tekstu biblijnego, który nieczęsto informuje nas o przeżyciach ukazywanych bohaterów, wielokrotnie właśnie tego trzeba wnikliwie i żmudnie poszukiwać w głębszej warstwie narracji.

Upowszechnienie wykorzystania tej metody mogłoby również mieć znaczenie pastoralne. Każdy etap badania semiotycznego zwraca uwagę na ludzkie postawy i wskazuje warunki, które muszą zaistnieć, by mogło dojść do

---

⁸² „W tradycyjnej metodologii uniwersum to przedmiot materialny badań, charakterystyka to przedmiot formalny badań”; L. Koj, *Problemy semiotyki logicznej*, Warszawa 1990, s. 281.

⁸³ Zob. *tamże*.

⁸⁴ S. Szymik, *Metoda narracyjna jako propozycja dialogu z tekstem*, s. 17-18, zob. Papieaska Komisja Biblijna, *Interpretacja Biblii w Kościele. Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej z komentarzem biblistów polskich*, s. 39.

przemiany życia odbiorców biblijnego przesłania. Można dzięki niej wyraźnie oznaczyć punkt wyjściowy przemian oraz pokazać warunki, które im sprzyjają (lub przeszkadzają). Łatwiej zobaczyć to, co umożliwia i uniemożliwia dialog ze Słowem.

Negatywne aspekty:

1. Rozumienie tekstu nie jest ahistoryczne. Biblia wskazuje na rzeczywistość transcendentną i jednocześnie pokazuje związek historii z teologią, a zaprezentowana metoda jest achroniczna. Dystans czasowy trzeba wyjaśniać, a nie pomijać.
2. Analiza musi zawierać konteksty kulturowe. Poszukując znaczenia tekstu, nie można pomijać jego uwarunkowań kulturowych, by nie zawężać lektury⁸⁵. Poznawanie realiów czasu minionego nie odbiera ukazywanym postaciom uniwersalizmu – podobieństwa do dzisiejszego obrazu człowieka, jego dylematów, wyborów, czynów⁸⁶.
3. Semiotyka skupia się bardziej na działaniu niż na bycie/istotności postaci. Bohaterowie to nie tylko figury i funkcje, ale ludzie osadzeni w konkretnej rzeczywistości, mający konkretne problemy moralne, egzystencjalne, religijne.
4. Rodzi niebezpieczeństwo uciekania przed bogactwem rzeczywistości stroną jej symulacji, ponieważ fabuła nie zawsze daje się sprowadzić do sześciu prostych aktantów.
5. Badanie nie podejmuje kwestii: autora, redakcji tekstu i odbiorcy.

Nie można nie zauważyć, że u Greimasa procesy wyjaśnienia i zrozumienia tekstu nakładają się. W jego ujęciu wyjaśnienie wynika z odczytania poziomu głębokiego, a rozumienie z analizy powierzchniowej struktury narracyjnej. W ten sposób Greimas niejako zamyka się wewnątrz tekstu, a rozumienie o charakterze epistemologicznym⁸⁷ wymaga wyjścia poza tekst, dlatego badanie semiotyczne powinno być ujmowane w szerszej perspektywie.

⁸⁵ Zob. J. Delorme, *Egzegeza, semiotyka i lektura Biblii*, w: A. Grzegorzczak, M. Loba (red.), *Idąc za Greimasem*, s. 177.

⁸⁶ Zob. *tamże*, s. 73.

⁸⁷ „W określeniu rozumienia słów mamy zatem dwa aspekty: 1. semiotyczny: semantyczny (odnoszący się do znaczenia) i pragmatyczny (do sposobu użycia), oraz 2. epistemologiczny (w odniesieniu do pojęcia oraz podkreśleniu znajomości znaczenia i użycia, co jest związane z posiadaniem wiedzy”); U.M. Żegleń, *O rozumieniu w aspekcie semiotyczno-epistemologicznym*, *Roczniki Filozoficzne Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* 52(2004) nr 2, s. 473.

***

Minął czas swoistego zachwytu literaturoznawców metodą strukturalno-semiotyczną. Wypracowane przez nią narzędzia badawcze (w obszarze europejskim i amerykańskim) weszły na stałe do badania struktury narracji tekstu. Jest to metoda aspektowa, z założenia nie wchodzi w kompetencje metody historyczno-krytycznej, może być natomiast jest dopełnieniem, szczególnie na poziomie badania narracyjnego. Egzegeta – badacz Pisma Świętego może i powinien łączyć różne metody, uznając ich specyfikę, chodzi przecież o wieloaspektowe odczytywanie znaczenia wpisanego w tekst.

Dr Małgorzata Piotrkowska-Dańkowska, SBP 338